
HOOFDSTUK 1

HANDBOEK 'KLEINE PSYCHOPATHOLOGIE IN SCHOOL'

Voor je ligt het Handboek 'kleine psychopathologie in school'. In dit boek gebruiken we als aansprektitel 'leerlingbegeleider'. Deze is in het onderwijs immers specialist in de begeleiding van leerlingen die om uiteenlopende redenen extra zorg vragen. We willen met dit boek echter een veel groter publiek bereiken. Psychopathologie gaat elke werknemer op school aan, zowel in het primair als het secundair onderwijs. De conciërge, de mentor, de vakdocent (groepsleerkracht), de lesassistent (klas- en assistent en onderwijsassistent), de receptioniste, de bibliothecaris, de decaan, de stagiair(e), de afdelingsleider, de medewerkers in het zorgteam, de RT-docent, de faalangstrainer, de ICT'ers en de schoolleider. Alle medewerkers (en we vergeten er vast nog een paar) kunnen geconfronteerd worden met psychopathologische signalen en zijn verplicht die signalen van gebrek aan welbevinden serieus te nemen. Met die term 'leerlingbegeleider' bedoelen we dus meer dan deze specifieke functie in het voortgezet onderwijs. In dit boek staat 'leerlingbegeleider' voor ieder die met leerlingen werkt en begeleidt in het schoolproces.

1.1. WAT IS JE MANDAAT?

Als je wordt opgeleid tot EHBO'er, leer je de juiste handelingen met het Oranje Kruisboekje. In dat boekje staat precies omschreven wat je als EHBO'er kunt doen om de professionele hulpverlener te ondersteunen. Zo leer je hoe je een slachtoffer in de stabiele zijligging legt. Je behandelt

niet, maar voorkomt erger. Dat is ook de doelstelling van dit boek. Het Handboek 'psychopathologie in school', is voor leerlingbegeleiders wat het Oranje Kruisboekje is voor EHBO'ers. Als je in het onderwijs werkzaam bent, behandel je niet, maar verleen je eerste hulp aan leerlingen die te maken krijgen met geestelijke (psyche) ziekteverschijnselen (pathos). De begeleider is in die omgang met leerlingen zeker geen therapeut, maar signaleert vaak als eerste psychopathologische problemen.

In dit boek lees je hoe je problemen bij deze groep leerlingen herkent, hoe je in gesprek blijft met deze leerlingen en hoe je de leerlingen in nauwe samenwerking met hen en met de ouder(s) verwijst naar de professionele hulpverlening. De leerlingbegeleider neemt signalen serieus, zodat er na een doorverwijzing door een geschikte deskundige een juiste diagnose gesteld kan worden.

Om in EHBO-termen te spreken: je leest ook hoe je als leerlingbegeleider een pleister plakt op de diepste wonden, zodat de pijn draaglijker wordt. Tijd voor een pleisteractie op jouw school? Dit handboek omschrijft in heldere en praktijkgerichte bewoordingen hoe je op de juiste manier een 'pleister' aanbrengt. Vaak is alleen luisteren naar deze leerlingen al een fantastische pleister op de wonde. En als je daartoe in staat bent, kan de professionele hulpverlener dankzij jouw goede voorwerk vaak makkelijker zorgdragen voor de verdere 'genezing'.

Gelukkig zijn er de laatste jaren veel positieve ontwikkelingen waar te nemen in het onderwijs. Steeds meer scholen nemen psychopathologische problemen serieus. Ze werken met een zorgcoördinator, een zorgteam en/of een leerlingbegeleider. Ook zie je op steeds meer scholen speciale teams met vertrouwenspersonen. In het kader van de wet Weer Samen Naar School (WSNS) kunnen leerlingen met ernstige gedragsproblematiek een leerlinggebonden financiering (LGF) krijgen, ook bekend als het 'rugzakje'. Met dat budget, dat de school samen met ouders aan kan vragen, kunnen scholen docenten deels vrij roosteren om het kind extra begeleiding

te bieden. Naast de financiële ondersteuning krijgt de school ondersteuning van een ambulant begeleider (AB'er) uit het REC4. Deze Regionale Expertisecentra zijn gespecialiseerd in de begeleiding van kinderen met ontwikkelingsstoornissen en gedragsstoornissen en bieden scholen uitgebreide ondersteuning.

De begeleiding van leerlingen met problemen wordt steeds professioneler. Steeds meer scholen bieden het personeel training op maat om beter om te gaan met leerlingen met psychopathologische problemen. In dit handboek bieden we de lezer geen therapeutische levenslessen. Een leerlingbegeleider is geen therapeut. We willen mensen in het onderwijs wegwijs maken in de soms complexe problematiek waar tieners mee te maken hebben.

Dit handboek geeft leerlingbegeleiders het juiste gereedschap om op een professionele manier te reageren op leerlingen met (beginnende) psychopathologische problematiek. Wij hopen dat het onderwijs klaar is om het personeel met dit handboek een gereedschapskist aan kennis aan te bieden.

Dit handboek is een overzichtelijk naslagwerk om kinderen met beginnende psychopathologische problemen op de juiste manier te begeleiden, zodat ernstigere problemen op latere leeftijd voorkomen worden. Bovendien kan het boek bijdragen aan een gezonder klimaat op school. Het op tijd signaleren van psychopathologische problemen kan ernstige situaties voorkomen. Wij zijn ervan overtuigd dat zelfs de kans op vreselijke (schiet)incidenten op scholen - die de laatste jaren de media halen - significant kleiner wordt als de kwetsbare leerling eerder wordt herkend en begeleid.

We hopen dat de lezer dit handboek beschouwt als een positief boek over positieve mensen, dat uitnodigt de leerlingen te ontmoeten als liefdevol kind en niet als probleemkind.

1.2 PSYCHOPATHOLOGIE IN SCHOOL

Iedere werknemer in het onderwijs heeft in de dagelijkse gang naar het klaslokaal wel eens te maken gehad met problemen van leerlingen. Helaas gaan die soms verder dan alleen het motivatieprobleem van een derdejaars vmbo'er of de conflicthantering bij een brutale puberende havoscholier. Dan wordt het moeilijk om op de juiste manier te reageren. Wat doe je als je als mentor geconfronteerd wordt met een leerling die vertelt dat haar vriendin zichzelf beschadigt? Uit onderzoek (Ortho Consult, 2004) blijkt dat krassende leerlingen in alle lagen van het onderwijs voorkomen. Vrijwel elke school in Nederland zegt te maken te hebben met leerlingen die zichzelf beschadigen. Ook kun je als mentor in gesprek komen met een leerling die vertelt dat hij liever een einde maakt aan zijn leven. Of wat te denken van dat stille, veel te dikke meisje, dat je elke pauze helemaal alleen in een hoekje van de aula ziet zitten. Of heb je wel eens te maken gehad met een leerling die aangeeft dat zijn oom hem seksueel misbruikt heeft? Uiteraard kennen we allemaal wel een passieve leerling, niet in beweging te krijgen, somber en verdrietig. Een depressie lijkt nabij. Of omgekeerd: een hoogbegaafde leerling die niet aan het werk te krijgen is en met veel negatieve energie van conflict naar conflict beweegt op school en buiten school het criminele pad op lijkt te gaan.

Het zijn stuk voor stuk voorbeelden van situaties waar je in het onderwijs vrijwel dagelijks mee te maken krijgt, van conciërge tot schoolleider en van vakdocent tot amanuensis. Het etiket psychopathologie is in veel gevallen te zwaar voor de geschetste problemen, maar de ervaring leert dat de basis voor latere psychopathologische problemen vaak in deze levensfase wordt gevormd. En dat is nu juist de reden dat dit handboek geschreven moest worden.

Dit handboek is een ideaal naslagwerk om meer over deze en andere psychopathologische problemen te weten te komen. Het is een overzichtelijk naslagwerk geworden, waarin leerlingbegeleiders veel informatie

kunnen vinden of nog eens kunnen herlezen hoe het ook alweer zat.

Hopelijk draagt dit boek bij aan een steeds breder draagvlak voor onze visie. De visie dat begeleiding van leerlingen niet stopt bij het overdragen van de benodigde kennis. Met alleen kennisoverdracht kom je niet tot de eindstreep. Diploma's worden ook behaald door een juiste menselijke benadering van de leerlingen. Er is veel meer nodig dan alleen kennisoverdracht om kinderen straks terug te kunnen laten blikken op een fijne, gezellige en veilige schooltijd. Sterker nog: het overdragen van kennis en het begeleiden van leerlingen zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Wij zijn er van overtuigd dat een van de belangrijkste (ongesproken) oneliners van leerlingen is: 'Zie mij!'.

1.3 WAAROM DIT HANDBOEK?

Kinderen hebben er recht op om op de juiste manier begeleid te worden naar hun volwassenheid. Enige kennis van psychopathologische problemen is van groot belang om als leerlingbegeleider goed te functioneren. Gelukkig zijn steeds meer scholen zich bewust van de noodzaak van deskundigheid over onderwerpen als anorexia, automutilatie en depressie. De meesten hebben hun kennis op dit gebied middels scholing sterk vergroot. Dit boek geeft iedereen die in het onderwijs werkt, een verdere verbreding van kennis op dit terrein. Want ondanks de kundige omgang met tieners komen we in school ook allemaal wel situaties tegen waar we geen raad mee weten. Een handboek dus om meer te begrijpen en daardoor beter te kunnen reageren op extreme problematiek met pubers. Of zoals Stephen Covey het in een van zijn zeven principes zo mooi zegt: 'Probeer eerst te begrijpen, dan pas begrepen te worden'.

Hans is mentor van vmbo 3. Op een dag komt zijn leerling Simone gespannen bij zijn bureau staan. 'Meneer, ik moet u iets vertellen,' brengt ze stamelend uit. 'Mijn vriendin Tessa heeft heel haar arm vol met krassen